

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Kurzemskiej
pt. *Wpływ akulturacji na wzory zachowań konsumenckich polskich migrantów*
Promotor rozprawy: prof. dr hab. Adam Sagan;
dr hab. Katarzyna Warmińska-Zygmunt, prof. UEK

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pani mgr Agnieszki Kurzemskiej pt. *Wpływ akulturacji na wzory zachowań konsumenckich polskich migrantów*, przygotowana pod kierunkiem prof. dra hab. Adama Sagan i dr hab. Katarzyny Warmińskiej-Zygmunt, prof. UEK. Recenzja została opracowana na potrzeby prowadzonego w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie przewodu doktorskiego o nadanie Autorce stopnia doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości.

Podstawę wykonania recenzji stanowi:

- Ustawa z dnia 14 marca 2003 roku *o stopniach naukowych i tytule naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595, z późniejszymi zmianami),
- Rozporządzenie MNiSZW z dnia 19 stycznia 2018 roku *w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora* (Dz.U. z 2018 r., poz. 261),
- uchwała Rady Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie z dnia 15 grudnia 2022 roku w sprawie powołania mnie na recenzenta rozprawy (pismo RDC.600.112.2.2022 Dyrektora Szkoły Doktorskiej prof. dra hab. Stanisława Popka z dnia 21 grudnia 2022 roku).

Ocena ważności i aktualności problematyki rozprawy

Ruchy migracyjne człowieka trwają od zarania dziejów, a wśród powodów migracji można wskazać bezpieczeństwo, zmiany klimatu, ubóstwo czy prawa człowieka. Uznaje się, że migracje są motorem postępu całej ludzkości, ale z nimi wiążą także zagrożenia dla samych

migrantów. Jednym z nich jest kwestia przystosowania się do życia w innym miejscu (kraju) i zderzenie się z nowym otoczeniem, także rynkowym. Problematyka dotycząca zachowań konsumentów znajdujących się w warunkach akulturacji stanowi duże wyzwanie badawcze. Poznanie zachowań polskich migrantów pod wpływem akulturacji jest bardzo interesujące poznawczo i jak dotąd mało rozpoznana w literaturze. W mojej opinii problematyka podjęta w dysertacji jest aktualna i bardzo ważna, zarówno z punktu widzenia rozwoju wiedzy na temat migracji, jak również zachowań konsumentów. Podjęcie próby zidentyfikowania i analizy wpływu akulturacji na problematykę konsumpcji jest interesujące poznawczo, jak również przyczynia się znacznie do poszerzenia wiedzy na ten temat.

Ocena układu i struktury rozprawy

Rozprawa składa się z: spisu ilustracji, wprowadzenia, trzech rozdziałów, wniosków i zakończenia, bibliografii oraz załączników. Łącznie rozprawa liczy 199 stron, z czego 158 to podstawowa część dysertacji. W pracy można wyróżnić część teoretyczną, metodyczną, empiryczną i wnioskową. Całość rozprawy ma logiczny układ, a podział treści jest właściwy. Konstrukcję rozdziałów cechuje wysoki poziom logiki, nazwy rozdziałów są prawidłowe, a ich zawartość właściwie zaprojektowana. Objętość rozdziałów jest zróżnicowana. Spis ilustracji mógł zostać umieszczony na końcu pracy.

Ocena merytoryczna rozprawy

We wprowadzeniu do rozprawy (6 stron) Autorka przedstawia znaczenie wpływu akulturacji na zachowania polskich migrantów. Problem ten stanowi główny cel rozprawy, który Autorka określiła jako: *wskazanie, jaką rolę odgrywa akulturacja w zachowaniach konsumenckich polskich migrantów, na przykładzie współczesnych polskich migrantów w Stanach Zjednoczonych*. Autorka sformułowała także trzynaście celów cząstkowych:

- *przegląd podstaw teoretycznych związanych z tematem akulturacji i akulturacji konsumenta;*
- *określenie znaczenia stosunkowo nowych zjawisk opisywanych w literaturze (akulturacja do globalnej kultury konsumenckiej, aspekt cyfrowy konsumpcji, aspekt żywnościowy);*
- *wyodrębnienie zarówno ilościowych trendów związanych z konsumpcją, jak i jakościowych informacji na podstawie metodyki badań mieszanych;*
- *eksplorację tematu poprzez wywiady pogłębione oraz analizę materiałów multimedialnych;*
- *wypracowanie odpowiednich narzędzi badawczych uwzględniających specyfikę populacji migrantów oraz ograniczenia związane z doborem próby;*

- *ocena poziomu akulturacji do kraju przyjmującego oraz akulturacji do globalnej kultury konsumenckiej badanych respondentów;*
- *identyfikacja najważniejszych zmiennych mediujących i moderujących w procesie akulturacji konsumenta;*
- *opis kluczowych wzorów konsumpcji w Polsce oraz w Stanach Zjednoczonych na bazie analizy danych zastanych i badania ankietowego;*
- *analiza czynnikowa i segmentacja, na bazie których powstały profile polskich migrantów-konsumentów;*
- *identyfikacja kluczowych wzorów konsumpcji polskich emigrantów na bazie badania ankietowego;*
- *triangulacja danych i źródeł oraz konsolidacja wniosków;*
- *opracowanie rekomendacji w zakresie badań marketingowych polskich migrantów;*
- *określenie przyszłych kierunków badawczych.*

Postawiony w pracy cel główny oraz cele szczegółowe zawierają element poznawczy, są sformułowane poprawnie. W mojej opinii niektóre cele szczegółowe można połączyć. Autorka dodatkowo sformułowała cele metodologiczne.

W pracy postawiono następujące hipotezy:

- *H1: Segment migrantów-konsumentów stanowi niejednorodną grupę z uwagi na zmienne związane z procesem akulturacji do kraju przyjmującego.*
- *H2: Polskich migrantów charakteryzują unikatowe wzorce konsumpcji odmienne od wzorców obecnych w Polsce, jak i odmienne od kraju przyjmującego.*
- *H3: Polscy migranci reprezentują różne nawyki żywieniowe w zależności od poziomu akulturacji.*
- *H4: Wraz ze wzrostem poziomu akulturacji do kraju przyjmującego wzrasta poziom akulturacji do globalnej kultury konsumenckiej.*
- *H5: Łatwy dostęp do polskiego sklepu / sklepu z polskimi produktami będzie wpływał na zachowania konsumenckie polskich migrantów.*

Postawione hipotezy są sformułowane poprawnie i wynikają bezpośrednio z przyjętego w pracy celu. We wprowadzeniu Autorka dobrze zidentyfikowała luki badawcze.

Weryfikacja hipotez badawczych, przyjętych w dysertacji, wymagała zaprojektowania i przeprowadzenia badań. W koncepcji procesu badawczego Autorka zaprojektowała i przeprowadziła własne badania przy wykorzystaniu metod mieszanych, w tym wywiadów z ekspertami i CAWI. Dobór metod do badań był właściwy, a sam proces pomiaru został

przeprowadzony rzetelnie. Oceniając zastosowane podejście badawcze uważam, że Autorka dysponuje bardzo dobrym warształem badawczym i podejmuje właściwe decyzje dotyczące metodologii.

Rozdział pierwszy (54 strony), zatytułowany *Akulturation jako istotna zmienna w badaniach współczesnego konsumenta*, stanowi wprowadzenie do przedmiotu rozważań w dysertacji. Rozdział podzielono na pięć części. W pierwszej Autorka dokonuje właściwego zdefiniowania i rozróżniania podstawowych pojęć, takich jak migranci, etniczność, zachowania konsumentów, etc., w oparciu o bogatą literaturę. W drugiej części ulokowano problem badawczy w obszarze marketingu etnicznego. Podrozdział zajmuje jedynie dwie strony, ale w kontekście celów pracy w mojej opinii jest wystarczający. Kolejne podrozdziały dotyczą problematyki akulturacji, gdzie Autorka dokonała przeglądu teorii akulturacji i pogłębionej analizy literatury związanej z akulturacją konsumentów. Bardzo wysoko oceniam tę część pracy, ponieważ Autorka nie tylko przedstawia i omawia teorie oraz wyniki badań dotyczące akulturacji, ale również krytycznie je ocenia. Następnie Autorka doskonale omawia zmiany modeli żywieniowych migrantów wskazując m. in. na negatywne skutki akulturacji (takie jak np. wzrost spożycia żywności przetworzonej czy czerwonego mięsa). Z kolei pewien niedosyt budzi kolejny podpunkt dotyczący etnocentryzmu konsumentckiego, a zwierający się jedynie na jednej stronie. W kontekście przedmiotu rozważań dysertacji Autorka mogła bardziej go zgłębić, chociaż przyjmuję argument Autorki o analizie pośredniej problemu.

W kolejnych podpunktach przedmiotem rozważań jest problem wpływu globalizacji na konsumpcję, akulturation cyfrowa, akulturation konsumenta a nierówności społeczne oraz akulturation konsumenta i jej implikacje dla strategii marketingowej. Przedstawione treści są interesujące, a w mojej opinii szczególnie te dotyczące akulturation cyfrowej. Jak słusznie zauważa Autorka, cyfrowe formy akulturation odgrywają coraz większą rolę i stwarzają nowe miejsce do budowania i rozwijania etnicznej tożsamości. Rozdział kończy przedstawienie wybranych wyników badań akulturation konsumenta w kontekście polskich migracji. Tutaj Autorka dokonuje także dobrego przeglądu i krytycznej analizy wyników. Na końcu rozdziału Autorka wskazuje na braki w literaturze dotyczące analizy wpływu akulturation na zachowania konsumentów (szczególnie jeśli chodzi o analizy w oparciu o badania ilościowe) oraz wskazuje na konieczność dalszej eksploracji tematu.

Rozdział drugi (18 stron), zatytułowany *Triangulation w ocenie zależności akulturation oraz zachowań konsumentckich migrantów* ma charakter metodyczny. W pierwszym podrozdziale Autorka dokonała kompleksowego przeglądu podejść do badania akulturation konsumentów, w tym metod i narzędzi badawczych. W kolejnym podrozdziale dokonano

analizy badania wpływu akulturacji na zachowania konsumentów. Na końcu przedstawiono rozważania dotyczące możliwości wykorzystania triangulacji i metod mieszanych w badaniach akulturacji konsumentów. Bardzo wysoko oceniam rozdział metodyczny, szczególnie bardzo dobry przegląd skal pomiarowych.

Rozdział trzeci (71 stron), zatytułowany *Wpływ akulturacji na zachowania konsumentów polskich migrantów w Stanach Zjednoczonych* stanowi empiryczną część dysertacji. W pierwszej części Autorka prezentuje opis planu badań własnych. Zaprezentowano tutaj ponownie hipotezy badawcze wraz ze sposobem ich weryfikacji i źródłem danych oraz szczegółowy plan działań badawczych. Bardzo wysoko oceniam zaprezentowaną tutaj analizę ryzyk (wraz z podejmowanymi działaniami zaradczymi) i kontrolę jakości badań, jak również aspekt etyczny badań. Świadczy to o bardzo dobrym warsztacie i dojrzałości badawczej Autorki.

W kolejnej części rozdziału Autorka, po dokonaniu charakterystyki populacji polskich migrantów i Amerykanów polskiego pochodzenia w Stanach Zjednoczonych, analizuje wydatki i spożycie produktów żywnościowych w Stanach Zjednoczonych i w Polsce. Przeprowadzone w oparciu o wtórne źródła informacji analizy wzorów konsumpcji żywności w Polsce i Stanach Zjednoczonych stanowią tło do dalszych rozważań w dysertacji. W kolejnej części rozdziału dokonano analizy danych jakościowych pochodzących z własnych wywiadów pogłębionych oraz vlogów dotyczących zakupów polskich migrantów w Stanach Zjednoczonych. Autorka przeprowadziła m. in. jakościową analizę treści oraz analizę pola semantycznego działając w zaplanowanym schemacie. Autorka w dalszej części podrozdziału prowadzi doskonałą dyskusję naukową dotyczącą pięciu głównych wymiarów charakteryzujących polskiego migranta. Bardzo wysoko oceniam analizę jakościową materiału badawczego, w tym prezentowane odpowiedzi na pytania badawcze, w które umiejętnie Autorka wplata dosłowne wypowiedzi ekspertów/respondentów. Prowadzone rozważania w prezentowanej części wyników jakościowych są logiczne i spójne, a przedstawione wnioski właściwe.

Ostatnia część rozdziału trzeciego to prezentacja wyników badań ilościowych dotyczących identyfikacji zależności między akulturacją, a konsumpcją w heterogenicznej grupie migrantów. Podrozdział rozpoczyna prezentacja schematu analizy danych, autorskiego modelu badawczego (określającego zmienne zależne, niezależne oraz moderujące i mediujące) oraz rzetelności analizowanych skal. Autorka przedstawia wyniki własnych badań bezpośrednich przeprowadzonych na próbie N=847 respondentów (w tym polskich migrantów w Stanach Zjednoczonych oraz Amerykanów polskiego pochodzenia n = 247; Amerykanów

n = 300; Polaków n = 300). Biorąc pod uwagę złożoność problemu badawczego oraz związaną z tym trudność dotarcia do respondentów uważam, że uzyskana próba badawcza jest bardzo dobra. W następnej części podrozdziału, w celu redukcji wymiarów, Autorka dokonała analizy czynnikowej i przeprowadziła segmentację migrantów (wykorzystując analizę skupień). W ostatniej części podrozdziału wyodrębnione segmenty poddano profilowaniu oraz dokonano analizy wpływu akulturacji na zachowania konsumenckie polskich migrantów w oparciu o model mieszany regresji. Prezentację wyników badań bezpośrednich oraz przeprowadzone z zachowaniem najwyższej staranności i rzetelności analizy oceniam bardzo wysoko.

Ostatnią część dysertacji stanowią wnioski i zakończenie (10 stron). Autorka reasumuje charakterystyki wyodrębnionych segmentów z uwagi na zmienne związane z akulturacją, przedstawia wspólne cechy „polskiej konsumpcji na emigracji” oraz dokonuje weryfikacji hipotez. Po raz kolejny o bardzo dobrym warsztacie i dojrzałości badawczej Autorki świadczą treści dotyczące wartości dodanych badania, które istotnie uzupełniają obecną wiedzę z zakresu zachowań i akulturacji, ograniczeń badawczych i rekomendacji do przyszłych badań. Zwracam uwagę na wartość użyteczną pracy, która może być interesująca dla podmiotów oferujących polską żywność w Stanach Zjednoczonych.

Autorka przywołała w pracy bogatą literaturę liczącą ponad 191 pozycji zwartych, czasopism, raportów z czego większość to pozycje obcojęzyczne. Literatura została dobrana właściwie i jest adekwatna do omawianej problematyki.

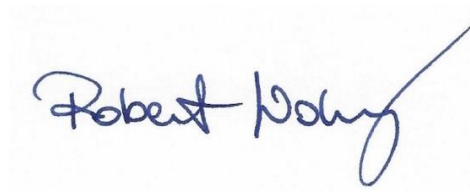
Strona formalna pracy nie budzi większych zastrzeżeń, chociaż tytuły rozdziałów i podrozdziałów oraz ilustracji przedstawiono mało wyraźnym fontem.

Na koniec jeszcze raz podkreślę, że sposób prowadzenia wywodów, jak również umiejętność analizy, syntezy i wyciągania wniosków potwierdzają doskonałość warsztatu badawczego Autorki.

Wnioski końcowe

Biorąc pod uwagę poziom naukowy pracy stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wskazuje na posiadaną przez Autorkę wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki o zarządzaniu oraz potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Tym samym spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim wynikające z art. 13 p. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595, z późniejszymi zmianami). Z pełnym przekonaniem rekomenduję Radzie Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i jakości Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie o dopuszczenie mgr

Agnieszki Kurzemskiej do publicznej obrony pracy doktorskiej. Wnoszę także o wyróżnienie pracy stosowną nagrodą.

A handwritten signature in blue ink, reading "Robert Polny". The signature is written in a cursive style with a long, sweeping flourish at the end.